

Кои са „най-умните“ животни ?

Васил Григоров

В последните години е особено модно да се правят различни анкети, социологически проучвания, рейтинги, класирания по всякакви въпроси – като се започне от модата, киното, литературата и изкуството, та до политиката и до лицата по високите етажи на властта, включително президентите и техните близки. Много световни медии като че ли се надпреварват ежеседмично да представят всякакви проучвания и класирания, с които да привличат вниманието на хората, а понякога и да манипулират обществото.

Не е останал на страни и човекът (*Homo sapiens*) като биологически и социален тип, особено по отношение на неговата интелигентност. В света има разработени различни системи и критерии за оценка на интелигентността на човека с помощта на т. н. *IQ критерии*, които се използват и за различни състезания и класации, раздават се награди и пр.

Напоследък модата за оценка на интелигентността и представяне на класации за „най-умните“ или „най-интелигентните“ вече се е насочила и към животинския свят. Отново, главно в медиите и по-рядко и в някои научно-популярни списания и Интернет сайтове, се

появяват различни информации и класации, привличащи вниманието на читателите и зрителите с интригуващи заглавия за „Топ 5“, „Топ 10“, „Топ 25“ или даже „Топ 50“ на най-интелигентните или най-умните животни в света,

които се радват на голяма популярност. Доскоро в тях обекти на оценка и подреждане бяха само гръбначните животни и то предимно бозайници и птици, но в по-новите издания вече се включват представители и на групи животински групи, включително и от по-нисшите в еволюционно отношение безгръбначни животни. Често подреждането в тях на включените животни е различно от различните агенции, организации и ав-

тори, но от многото предложени класации вече се очертава и положителната тенденция за включването на едни и същи животни в тези класации и запазването на постоянни челни места за тях. Тези факти вдъхват увереност, че вече има достатъчно натрупани наблюдения, проучвания и достоверни данни за интелигентността на включените в тях класирания, въпреки че все още няма разработени обективни *IQ* критерии за оценка на интелигентността при животните. Тези опити за класации имат и една положителна страна - те не само подхранват научното любопитство и научните знания на читатели и зрители, но имат значение и за стимулиране на следващи изследвания и научни експерименти за оценка на интелигентността на включените в тях обекти, както и за обогатяване на познанията ни за тяхното поведение изобщо.

Естествено е да се очаква, че най-интелигентните и умни съвременни животни на нашата планета са между бозайниците и главно от разряда на Приматите (*Primates*), към които се отнася и човекът като биологически вид. Безспорни фаворити тук са 2 вида от многобройните съвременни човекоподобни маймуни, които почти винаги заемат първите места в международните класации за интелигентност – **шимпанзето** (*Pan troglodytes*) и **горила** (*Gorilla gorilla*). По рядко се появяват и класирания, в които първото място по интелигентност се присъжда на дelfини, но преобладаващото мнение между специалистите е в полза на посочените 2 вида маймуни. Нещо повече, те се оценяват често по човешките параметри на *IQ* критериите и покриват госта от тях. Оказало се, че някои индивиди шимпанзета и горили, отглеждани от човека в зо-

Шимпанзета позират пред обектива

Горила с малкото си

опаркове, покриват до 70 % от критериите за интелигентност, използвани при човека. А това отговаря на интелигентността на ученици от първите класове на основното училище! Някои учени обясняват тези факти с обстоятелството, че генетическият набор на шимпанзето например е около 98-99% от този на човека! В подкрепа на високата интелигентност на тези маймуни, и особено на шимпанзето, говорят много доказани вече факти. В условията на дивата природа тези човекоподобни маймуни общуват както с жестове, така и с разнообразни звуци, имащи за тях значението на отделни думи. Те често използват различни предмети (оръдия на труда), например за чупене и изваждане на орехи, за изкопаване на корени или добиване на храна, водят организирани родови войни за територии, храна и пленници и др. Особено показателен е примерът с шимпанзето Канзи, отглеждано и

обучавано от преподаватели в университета в Джорджия (САЩ), което се научило да разпознава над 3000 английски думи и използвало около 500 от тях чрез натискане на клавиши за възпроизвеждането им и общуване с експериментаторите. Шимпанзетата запомнят много добре образи и специфични черти на хора и предмети и могат да ги разпознават даже след повече от година от последното им възприятие. Да си спомним филма „Възходът на планетата на маймуните“, където са демонстрирани и много други необикновени умствени способности на маймуните.

Делфините са наистина достоен конкурент по интелигентност и умствени способности на шимпанзето и горилата и често оглавяват класациите на „най-умните“ животни в природата. Но тук се налага уточнението, че не всички познати днес делфини притежават тази висока интелигентност. На съвременната наука са познати, според различни източници, около 37 – 39 вида делфини, между които за „интелигентни“ се приемат обикновено само два от роговете **Обикновени делфини (*Delphinus*)** и **Афала или Афалина (*Tursiops*)**, които живеят и в Черно море. Някои автори считат, че поради по-големия обем на мозъчната си маса – около 1500 – 1700 гр., делфините са „по-умни“ и от човека, който има само около 1200 – 1400 гр. мозъчна маса! По-детайлни изследвания на мозъка на делфините показали още, че те имат повече гънки и бразди по повърхността на мозъка, което също е показател за висока интелигентност. В полза на умствените възможности на делфините говорят тяхната общителност и добронамереност към човека, способностите им да преминават през обръчи и различни препятствия, изпълнението на много сложни действия и

Игра на делфини в морето

движения във водата, разпознаването на много гуми и команди от човека, общуването и „говоренето“ помежду си с около 14 000 ултразвукови сигнала, които изпълняват ролята на гуми и гр. Съществуват множество достоверни и публикувани случаи за позитивното отношение на делфините към човека и даже спасяването на деца и възрастни от удавяне в морето. Техните разнообразни пискливи звуци във водата, чрез които те отлично се разбират и си анализират за бедствия или богата храна, са все още неразгадани от човека. Да си припомним, че средният запас от гуми, с които си служи човекът е значително по-нисък и обхваща само около 8000 гуми, т.е. почти половината от пискливите звуци - средство за общуване и сигнализация при делфините. Поради високите умствени способности, склонност към общуване и податливост на обучение от човека, делфините са обект на

специално внимание и от военните експерти в много развити страни с оглед използването им за разузнавателни или военни действия при необходимост. Постиганията в тези области обаче са строго пазени тайни и рядко се публикуват за широката общественост.

В световните класации на „най-интелигентните“ и „най-умните“ животни бозайниците винаги заемат първите места и това е естествено, тъй като те са и най-прогресивно еволюиралата животинска група на нашата планета. Но подредбата на отделните видове в тях е твърде различна, понякога и изненадваща. Постоянна е тенденцията за поставянето и на двата вида съвременни слонове – **Африканският слон** (*Loxodonta Africana*) и **Азиатският слон** (*Elephas maximus*) между първите 5 – 8 вида най-интелигентни животни. Те живеят в социално организирани групи и проявяват постоянни грижи и всеот-

Африканският слон е грижлив родител

дайност към семейството, стагото и особено малките слончета, обгрижват и подпомагат ранените си събратя в природата, изпитват тъга и скърбят за загинали членове на семейството и стагото, познати са и случаи на извършване на ритуални погребения на починали членове на стагото в природата. Техните погребални ритуали се изразяват в покриване с треви и клонки на починалите и заставане в кръг около тялото им до няколко минути, сякаш отдават мълчалива почит към починалия си събрат. Слоновете могат да разпознават и помнят своите приятели и врагове при изкуствено отглеждане, поддават се на обучение на труг и даже понякога създават абстрактни рисунки върху хартия или плат, придържайки четката с хобота си. Мозъчната им маса достига до рекордните 5 kg за животинското царство. Известни са още и с феноме-

налната си памет и способност да разпознават приятелите си и хората, отнасяли се добре или лошо с тях преди повече от половин век и да проявяват приятелски чувства или враждебност спрямо тях.

При оценките за интелигентността на животните почти винаги, но на по-второстепенни места в класациите, се включват и някои от домашните бозайници или такива, които в различна степен са синантропни, т.е. свързани с човека и неговите жилища. От домашните животни това са например кучето (*Canis familiaris*), говедото (*Bos taurus*), козата (*Capra hircus*), котката (*Felis catus*) и свинята (*Sus domesticus*), а от синантропните видове – плъховете (*Rattus rattus* и *R. norvegicus*) и обикновената катерица (*Sciurus vulgaris*), които са чести гости в и около домовете и селищата на човека. Тяхното поведение

и „интелигентност“ са сравнително по-добре познати, поради което няма да се спираме на тях. Даже нещо повече – в последните години се забелязва тенденция в много напреднали страни в света да се отглеждат като домашни любимци малки прасенца, които според експертите са чисти, умни и приятелски настроени животни, които обичат да си играят и да се забавляват помежду си и с човека.

Като постоянни участници в многобройните класации и рейтинги за интелигентност при животните винаги попадат и поне 2-3 вида птици, предимно папагали, врани и гълъби. Нашите любезни читатели знаят, че за тези родове имена в различните страни и географски региони стоят различен брой видове и не всички са еднакво „интелигентни“ и „умни“, но много от тях все пак се открояват по поведенчески качества от другите видове диви птици. Или поне са по-добре познати, поради близостта им с човека и нашето ежедневие. **Африканският сив папагал** даже е получил нарицателното име „Айнщайн на папагалския свят“ (*Einstein of the parrot world*) за своите гласови възможности да възпроизвежда добре и на място гуми и цели изречения, както и да брои, събира, изважда и пресмята елементарни задачи. **Гълъбите** са способни добре да разпознават и запомнят отделни лица и хора, да реагират на появата и повикванията им, да пренасят точно и бързо писма и пощенски пратки, да разпознават разнообразни образи и

предмети и пр. Но най-умни между дивите птици – участници в класациите за интелигентност са безспорно **врановите птици**, към които освен обикновените врани се отнасят и европейските сойки и свраки (сем. *Corvidae*). За способностите и „интелегентните“ качества на някои от посочените видове птици да възпроизвеждат звуци на човека и други животни, да извършват разследвания при търсенето на храна, да проявяват изобретателност и разпознават хора и животни и гр. сме информирали и преди нашите читатели на страниците на сп. „Природа“ (бр. 2, 2015 г., бр. 1 и бр. 4, 2016 г. и гр.). А по-наблюдателните читатели вероятно и сами са виждали в нашите паркове и градини как сивата врана или чавката старателно проверяват съдържанието на кофи за боклук, внимателно изваждат с клюна си кофички за кафе, в които има остатъци от кафето или сокове, пият от тях или се крият и обикалят незабелязано за кофите до отминаването на човека и отново се заемат със съдържанието им. И всичко това изисква остра наблюдателност, съобрази-

Африканският сив папагал е голям „дърдорко“

Сива врана опитва да чуни орехи

телност, умения и адекватни действия в моменти на опасност от човека или хищници.

При прегледа на многобройните опити за класации на животните по интелигентност, прояви на съобразителност и „умни“ действия прави впечатление, че в тях обикновено отсъстват представители на двата големи животински класове - рибите (Pisces) и влечугите (Reptilia). Дали това се дължи на относително малката им мозъчна маса в сравнение с другите гръбначни животни или просто на липса на наблюдения и експерименти, поради трудностите да се експериментира с тях, предстои науката да покаже в бъдеще?

Но вместо тези представители на гръбначните животни почти винаги в световните листи на интелигентните и умни животни попадат и някои представители на безгръбначните животни. Първото място между тях винаги се заема от **октоподите (разред Octopoda)** от класа на главоногите мекотели (Cephalopoda), а по-рядко в класациите за интелигентност попадат и пчели, мравки и паяци.

Октоподите имат относително най-развит мозък между всички безгръбначни животни. Установено е, например, че в мозъка на **Обикновения октопод (*Octopus vulgaris*)**, който има широко разпространение в света, вкл. В Средиземно море, има около 130 милиона неврони и затова не случайно той е постоянен участник в световните класации на интелигентните жи-

вотни. Единствено при октоподите и някои други главоноги животни (калмари и сепии) мозъкът е защитен в главата на животните от специална хрущялна капсула, подобна на черепа на гръбначните животни. А в пипалата на октопода са идентифицирани около 10 000 вкусови рецептора, с които той безпогрешно определя качествата на поднесената му храна и никога не приема развалена или нежелана храна. Може би нашите читатели още си спомнят за известния октопод – оракул Паул, който принадлежи към вида Обикновен октопод. Неговите предсказания се очакваха от милиони привърженици на футбола по време на световното първенство през 2010 година! Паул бе излюпен в аквариум в Англия през януари, 2008 г., отгледан в аквариум в гр. Оберхаузен (Германия) и успя да предскаже точно резултатите на 4 от всичките 6 футболни срещи на немския отбор, с което си спечели симпатиите на всички германци. Той завърши жизнения си път през октомври 2010 г. и това бе отбелязано от стотици медии в света.

Октоподите проявяват изключителни грижи за своите скривалища и места-

та за отлагане на яйцата си и отглеждане на потомството. Предпочитат скалист дъно, където търсят по-малки и защитени укрития според големината на тялото си. В тях поддържат голяма чистота и често мият убежищата си със струя вода, изхвърляна със сила от мантийната празнина на тялото им през специална фунийка. Променят често цвета на тялото си в зависимост от мястото на ловуване и околната среда, дебнат жертвите си, най-често ракообразни, мекотели или риби и „изхвърлят“ отпадъците от храната си по-далече от жилището. При опасност от по-едри хищници и неприятели октоподите изхвърлят във водата специална „мастилена“ течност от тялото си и бързо избягват опасното място, скрити зад своеобразната „гимна“ завеса. Октоподите са търпеливи ловци и дебнат жертвите си. Наблюдавани са случаи, когато улавят миди, но не могат да отворят черупките им и търпеливо изчакват животните сами да отворят след време гвете половини на черупката си. Тогава бързо напъхват едно или повече пипала вътре и скоро от мидата остават наистина само твърдите външни черупки. Като добри ловци имат и много сложно развити очи, които имат почти същото анатомично устройство с човешките очи и даже по-добри акомодационни възможности от тях. В случаи на опасност от по-едри хищници могат самоволно да откъснат едно от пипалата си, което извършва активни движения и заблуждава на-

падателя, докато октоподът избяга от мястото на злополучната среща. Притежават и свойството да регенерират откъснатите части или пипала от тялото си. Със своето поведение, умения и хитрости за добиване на храната си и защита на себе си и потомството си октоподите с право и все по-често заемат в класациите за интелигентност доста по-предни места от някои бозайници и птици.

Посочените примери и любопитни факти от досегашните класации за „най-умните“ и „най-интелигентните“ животни се основават главно на най-близките до човека и добре изучени дивни и домашни животни. И това е естествено, тъй като повечето от тях са познати от столетия на човека. Но в природата и около нас живеят още хиляди слабо познати и даже неоткрити все още от човека видове животни, особено от подцарството на безгръбначните животни (Invertebrata), между които вероятно има и много нови кандидати за тези класации, очакващи своето място в тях. ■

Октоподът Паул в акция по време на Световното футболно първенство (2010)